

University of Groningen

Christus' offer bij Paulus vergeleken met de offeropvattingen van Philo

Stelma, Juurd Hari

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1938

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Stelma, J. H. (1938). *Christus' offer bij Paulus vergeleken met de offeropvattingen van Philo*. Veenman.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

D. Slotbeschouwing

Een vergelijking der offeropvattingen van Paulus en Philo brengt ons in aanraking met twee principieel verschillende voorstellingen aangaande het offer.

Het offer van Christus is voor Paulus de gave Gods, waardoor de macht van zonde en dood vernietigd en de schuld verzoend is. Door de geloofsgemeenschap met dit offer ontvangt de gerechvaardigde geloovige eenzelfde geestelijke kracht, die zich openbaarde in Jezus' leven, sterven en opstanding, en wordt hij gedrongen zich Gode en den broederen te wijden in een leven van zelfopofferende liefde.

Het offer is voor Philo in de eerste plaats een activiteit van den mensch, welke, gewekt door het verlangen, verlost te worden van de aardse gebondenheid, en geholpen door goddelijke kracht, zich openbaart in een Gode toegewijd leven van deugd en vroomheid.

Het offer van Christus is voor Paulus het fundament van zijn theologie. Wij kunnen van dit offer zeggen, dat het een objectief-subjectief karakter draagt. De offeropvatting van Philo daarentegen is een voornaam aspect van zijn ethisch-mystieke levensbeschouwing; zij is hoofdzakelijk subjectief georiënteerd.

Door de typeering: objectief-subjectief willen wij twee elementen tot hun recht laten komen, die in Christus' offer en in het christelijk offer onafscheidelijk bijeen behooren. In Jezus Christus is deze tweeenheid volkomen. In hem ontvangt de menschheid Gods grootste offer, terwijl hij als vertegenwoordiger der menschheid zijn leven Gode ten offer brengt. Hij is de wondere werkelijkheid van het christelijk offer, waaraan de formuleering in de oud-christelijke liturgie ons herinnert: *τά σά ἐκ τῶν σῶν σοι προσφέροντες κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα* (vgl. Inl., blz. 3).

Het christelijk offer is objectief, in zoover het uitgaat van het offer van Christus, waarin Gods gezindheid door een verzoenende en verlossende daad zich in de geschiedenis heeft geopenbaard. Het is subjectief in zoover de geloovige, nadat die daad in hem den geest van Christus' offer gewekt heeft, nu ook zelf uit eenzelfde gezindheid gaat leven.

Deze formuleering van de christelijke offergedachte komt overeen met die van Schmitz: „Das lebensvolle Ineinander des Objektiven

und des Subjektiven”¹. Tegenover Fiebig, die het objectieve element in de „cultische” offergedachten van Paulus wel signaleert, maar afwijst en daartegenover de „ethische”, subjectieve offergedachte als de wezenlijk christelijke aanprijst, verdedigt Schmitz terecht de saamhoorigheid van beide elementen. „Heilsbeschaffung und Heilsaneignung sind durch die Einheit des Zieles, das erreicht werden soll, unlöslich miteinander verbunden...”².

Wij hebben de vergelijking tusschen Paulus en Philo getrokken, om aldus te kunnen nagaan, welk principieel verschil er bestaat tusschen de wellicht meest vergeestelijkte offergedachte, zooals wij die kennen in den voor-christelijken tijd, en de christelijke offergedachte, zooals deze omschreven is door den eersten christen-theoloog. Wij meenen n.l., dat deze paulinische offergedachte normatieve betekenis heeft voor het christelijk geloof.

Een subjectieve offergedachte, zooals bij Philo, vinden wij eveneens in de christelijke Kerk overal, waar de menschelijke gezindheid, hetzij in idealistisch of in moralistisch streven, als voornaamste factor van het religieuze leven geldt³.

Wij kwamen in hoofdstuk I tot de conclusie, dat de christelijke offergedachte voor Paulus’ theologie van fundamenteele betekenis is. Schmitz is het — wij merkten het reeds op⁴ — met deze bewering oneens. Wij koesteren groote bewondering voor den wetenschappelijken arbeid van dezen geleerde en hebben zijn inzichten meermalen met instemming geciteerd. Wanneer Schmitz echter aan het slot van zijn behandeling der paulinische gegevens betreffende het offer van Christus tot de slotsom komt, dat het foutief is, de offergedachte in het middelpunt van Paulus’ vroomheid of theologie te plaatsen⁵, moeten wij hem dit betwisten.

Tot staving van zijn bewering, dat de offergedachte in Paulus’ denken een geringe plaats inneemt, beroept Schmitz zich op het feit, dat: 1e slechts op twee plaatsen Jezus’ dood duidelijk met het O.T. offer vergeleken wordt; 2e de apostel in zijn voor-christelijke periode weinig waarde zou gehecht hebben aan de verzoening door

¹ Zie Schmitz: o.c. blz. 214 v., 223¹, 311.

² Schmitz: o.c. blz. 311; vgl. nog over de onderscheiding „cultisch-ethisch” blz. 303 v., 312 v.; E. Brunner: *Der Mittler*, 1930, blz. 430.

³ Vgl. G. Aulén: *De Christelijke verzoeningsgedachte*, 1931, „het subjectieve verzoeningsmotief”, o.a. blz. 6, 16, 151 v.v.

⁴ Boven blz. 5.

⁵ O.c. blz. 229 v.v.

het offer. Dit was immers het geval, aldus Schmitz, bij het diaspora-Jodendom van zijn tijd¹.

Wij geven Schmitz toe, dat onder de diaspora-Joden er stellig geweest zijn, die, evenals Philo, geen bijzondere waarde hechtten aan het offer als middel tot verzoening. Ditzelfde geldt trouwens evenzeer van vele Palestijnsche rabbijnen in de laatste decennia voor de verwoesting van den tempel. Het plaatsvervangend lijden van den rechtvaardige, berouw en gebed werden evenzeer beschouwd als middelen ter verzoening (blz. 103). Het is niet onmogelijk, dat Paulus vóór zijn bekeering aan de verzoening door het offer evenmin centrale beteekenis toekende. Dit neemt echter niet weg, dat, toen de apostel de verzoenende heilsbeteekenis van Christus' dood (lijden) had ingezien, het beeld van het offer zich al spoedig aan hem moet hebben opgedrongen. Hij leefde immers in een religieuze gedachtenwereld, bepaald door het Oude Testament, waar het offer een groote plaats innam. Schmitz wijst trouwens zelf op dit feit, wanneer hij op blz. 313 betoogt: „Täglich wurden Scharen von Opfertieren zur Schlachtung geführt. Opferblut flosz in Strömen und Opferfleisch wurde auf dem Markte verkauft. Die betreffenden Vorgänge erfüllten mit sinnlicher Greifbarkeit die Phantasie der Menschen. Eben darum boten sich die Opferausdrücke der religiösen Bildersprache ganz von selber als Gleichnisse dar und wurden unmittelbar verstanden". En op dezelfde bladzijde lezen wij: „Die Charakteristik des Todes Jesu mittels der Opferterminologie hat zur psychologischen Voraussetzung eine Kultur, für die das kultische Opfer noch eine gegenwärtige Grösze ist".

Wanneer wij dan ook op grond van de exegese der gegevens in Paulus' brieven het beeld van het offer een breeder plaats toekennen in zijn beschrijving van Christus' leven en sterven, dan bij Schmitz het geval is, dan berust dit op het feit, dat Paulus beïnvloed is door een denkwereld als de door Schmitz getypeerde.

Schmitz heeft bovendien te weinig aandacht geschonken aan het feit, dat de apostel niet alleen op die plaatsen het beeld van het offer aanwendt, waar hij handelt over Christus' dood.

Wij hebben bij de bespreking van de in aanmerking komende plaatsen erop gewezen, dat de apostel aan Jezus' dood als zoodanig geen kwalitatief meerdere beteekenis heeft gehecht dan aan zijn leven.

¹ Schmitz: o.c. blz. 230.

Jezus' geheele leven stond voor hem in het teeken van het offer (Phil. 2, 7 v.; Rom. 8, 3; II Cor. 5, 21). Het duidelijkst werd dit echter openbaar in zijn kruisdood (Phil. 2, 8)¹.

Indien men niet slechts die plaatsen in de brieven van Paulus, waar de vergelijking met het O.T. offer evident is, maar tevens de uitdrukkingen, waarin de apostel met behulp van de offergedachte Christus' levenswerk beschrijft, naar de juiste waarde schat en men bovendien rekening houdt met het feit, dat de geloofsgemeenschap met Christus' offer eveneens door het beeld van het offer wordt verduidelijkt, dan mag niet ontkend worden, dat in deze „offer-beeld-spraak” het hart klopt van Paulus' theologie.

Het is niet de vraag hoe dikwijls de apostel de vergelijking tusschen Christus' dood en het offer aanwendt, waarbij dan de meer of mindere frequentie zou uitmaken of de offergedachte bij Paulus al dan niet in het middelpunt van zijn geloofsopvatting staat, maar het gaat er om, of de realiteit van Christus' offer voor den apostel al dan niet fundamenteele beteekenis heeft. Bovendien is het Israëlietisch offer voor hem slechts beeld². Christus' offer is de zaak waar het om gaat.

Een tweede punt, waarop wij met Schmitz van gevoelen moeten verschillen, betreft de waardeering van het plaatsvervangend offer in Paulus' brieven. Terwijl Schmitz de objectieve verzoenende beteekenis van Christus' offer wel tot haar recht doet komen, streeft hij er blijkbaar vooral naar om aan te toonen, dat Christus' dood door Paulus niet vergeleken wordt met het plaatsvervangend zoenoffer³. Voortdurend bespeuren wij bij Schmitz de tendenz om te bewijzen, dat het plaatsvervangend zoenoffer noch in het O.T. noch in het

¹ Vgl. K. Barth: *Apost. Geloofsbel.*, blz. 92 en 93: „Het staat toch niet zoo, dat Paulus... omdat wij bij hem oogenschijnlijk alleen over den dood en de opstanding van Christus hooren spreken, voor Zijn overig bestaan (en zulks in tegenstelling met de vier evangelisten) minder of in het geheel geen belangstelling zou hebben gehad. Het staat veeleer zoo, dat Paulus door van Christus' dood te spreken ook van zijn geheele overige leven wilde spreken — zij het dan in geweldige (daarom geenszins gewelddadige) saamvatting en verkorting van het totaalbeeld. Dat dit zoo is, kan ons b.v. op de beroemde plaats over de knechts-gestalte (Phil. 2, 6 v.) nog heel duidelijk voor oogen komen te staan”.

En dez.: *Phil.brief* blz. 59: „Der Kreuzestod ist doch nur die Explikation der Fleischwerdung”; vgl. dez.: *Apost. Geloofsbel.*, blz. 107: „een zelfovergave Gods aan het leven en lot der menschen”.

² Aldus Schmitz zelf in zijn bestrijding van Fiebig, o.c. blz. 317.

³ Zie Schmitz o.a. blz. 208 v.

latere Jodendom een belangrijke plaats heeft ingenomen in de denkbeelden aangaande de verzoening¹.

Wij bestrijden Schmitz niet, wanneer hij als zijn meening te kennen geeft, dat Paulus Christus' offer niet vergelijkt met het plaatsvervangend zoenoffer. Dit feit achten wij van minder belang dan het feit, dat de apostel het beeld van het offer in het algemeen gebruikt om de verzoenende beteekenis van Christus' leven en sterven duidelijk te maken. Uitspraken in zijn brieven, waar het beeld van het offer niet explicite gebruikt wordt, zeggen ons, dat de apostel aan Christus' lijden en sterven plaatsvervangende beteekenis toekent². Wanneer Paulus nu inderdaad Christus' lijden en sterven vergelijkt met het offer en hij elders aan dit sterven een plaatsvervangende beteekenis toekent, mag hieruit toch wel geconcludeerd worden, dat dan ook Christus' offer plaatsvervangend is. Dit plaatsvervangend offer moet echter niet in juridischen³, maar in godsdienstigen zin verstaan worden. „Es gilt hier eine Mitleidenschaft und ein Mitsterben, denen neues Leben entspringt... das vom Menschen geforderte Opfer wird geleistet von demjenigen, der Opferer und Opfer zugleich ist“⁴. God is onbegrijpelijkerwijs subject en object van de verzoening.

Beide genoemde verschilpunten met Schmitz hangen tenslotte samen met een derde, dat ingrijpend is en deze tevens verklaart.

Bij de behandeling van de uitdrukkingen over het offer in de brieven van Paulus, stelt Schmitz voorop I Cor. 11, 23-25. Dit is kenmerkend voor Schmitz' zienswijze. De geloofsgemeenschap met den verhoogden Kurios is, n.l. volgens Schmitz, de centrale gedachte van Paulus' vroomheid⁵. Dit komt duidelijk naar voren bij zijn behandeling van de offergedachten van Paulus. De uitdrukking *ἐν τῷ ἑμῷ αἵματι* moet ieder, die de fundamenteele beteekenis van de formule *ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ* heeft leeren inzien, aldus S., doen denken aan de innige ge-

¹ Vgl. b.v. Schmitz: o.c. blz. 40-49, 161 v., 186 v.v.

² Vgl. boven blz. 25, de beteekenis van *ὑπέβη* in verband met Christus' dood; Schmitz ontkent deze plaatsvervangende beteekenis van Christus' dood niet, vgl. o.c. blz. 229².

³ Vgl. de satisfactie-gedachte, zoals b.v. Brunner die door zijn equivalent-gedachte zoekt te verdedigen (Der Mittler, hfdst. 19 „das sühnende Opfer“, blz. 429 v.v., vooral blz. 435).

⁴ V. d. Leeuw: o.c. blz. 334, zie boven blz. 2.

⁵ Vgl. ook O. Schmitz: Das Lebensgefühl des Apostels Paulus, 1922, blz. 42 v.v.; dez.: „Die Christusgemeinschaft des Paulus im Lichte seines Genetivgebrauchs, 1924, blz. 238 v.v., 264 v.v.

meenschap van den geloovige met den Verhoogde¹. „Es wäre also in dieser Formulierung eine Synthese zwischen dem ‚objektiven‘ Tod Christi, der durch die Vergleichung des bei dieser Gelegenheit geflossenen Blutes mit dem Blut von Ex. 24 als *διαθήκη*-stiftendes Opfer hingestellt würde, mit der ‚subjektiven Aneignung des Heilswertes dieses Todes‘ durch das Anteilgewinnen an dem Blute des Erhöhten beim trinken des Weines vollzogen“². Tot zoover gaan wij met hem accoord, maar nu gaat Schmitz verder: „Das Blut wird zum plastischen Wortsymbol für den Erhöhten, sofern er der Gekreuzigte ist. Je mehr der Gedanke der Gemeinschaft mit dem Tode Christi in Zusammenhängen, in denen vom Blut Christi die Rede ist, in den Vordergrund der Betrachtung tritt, um so mehr tritt die konkrete Anschauung von dem am Kreuz geflossenen Blut zurück und damit auch die darin liegende Vergleichung mit dem Opferblut“³. Dezelfde gedachte komt telkens opnieuw naar voren. Aan het einde van zijn bespreking der „Blutstellen“ bij Paulus citeert Schmitz met instemming Cremer, volgens wien: „...es sich um das zu bestimmtem Zwecke, nämlich zur Sühne hingebene Leben handle und *αἷμα* den neutest. Schriftstellern gemeinsame Bezeichnung für das vollzogene, dargebrachte Opfer sei“⁴. Doch dan voegt Schmitz er in één adem aan toe: men mag toch vooral niet den anderen kant van dit spraakgebruik uit het oog verliezen, waardoor op plastische wijze gedoeld wordt op de gemeenschap met den Verhoogde, die *ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανεν* (Rom. 5, 6). „So plastisch der Ausdruck auch in dieser allgemeineren Fassung bleibt, so tritt doch die anschauliche Vorstellung des fließenden Blutes zurück und damit die Erinnerung an das Opferblut in den Hintergrund, wenn sie auch vielleicht nie ganz ausgelöscht wurde“⁵. Inderdaad, de voorstelling van het bloed en het bloedige offer treedt op den achtergrond, wanneer Christus’ leven en sterven met een offer vergeleken wordt. Zij is slechts beeld. Maar, en hierin ligt m.i. een belangrijk verschil van meening met Schmitz: dit wil niet zeggen, dat de geloofsgemeenschap met den Verhoogde (Gekruisigde) ook maar eenigszins de centrale beteekenis, die Christus’ offer voor den geloovige heeft, op den achtergrond zou stellen. Uit ons overzicht

¹ O.c. blz. 214.

² O.c. blz. 214.

³ O.c. blz. 216.

⁴ O.c. blz. 226.

⁵ O.c. blz. 226.

der gegevens in de paulinische brieven is gebleken, dat Christus' offer voor Paulus de centrale gedachte is van zijn theologie en uitgangspunt van zijn ethiek. Schmitz veronachtzaamt het objectieve element niet, maar de geloofsgemeenschap met den verhoogden Christus komt in Schmitz' beschouwingen toch feitelijk op den voorgrond te staan en dit verklaart dan ook, waarom Schmitz niet geneigd is de offergedachte in Paulus' theologie en vroomheid die plaats toe te kennen, die haar naar onze meening toekomt.

De twee-eenheid van het objectieve en het subjectieve, die voor Christus' offer en het christelijk offer bij Paulus kenmerkend is, mag nòch door een eenzijdigen nadruk op het objectieve, nòch door een onjuist accent op het subjectieve in gevaar gebracht worden. Eenzijdigheid in eerstgenoemden zin leidt in de richting van een „cultisch” dogmatisme, waartegen Israëls profeten reeds met den grootsten ernst waarschuwden¹, terwijl eenzijdigheid in tegenovergestelden zin voert tot een subjectief-speculatieve opvatting van het godsdienstig leven, zooals wij die bij Philo aantreffen.

¹ Amos 5, 22-27; Hos. 6, 6; Micha 6, 6-8; Jer. 6, 20 v.v., 7, 21 v.